

נושא העבודה

אלימות במשפחה

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

בחיפוש אחר נושא לעבודה, רציתי לחקור סוגיה שתעניין אותי במהלך תהליך כתיבת העבודה ותעניק לי ידע. סוגיה שתביא לכך שאתמודד עם המטלות מתוך רצון ולא מתוך כורח. הבחירה בנושא אלימות במשפחה הייתה עבורי בחירה דווקא לא טבעית, כיוון שאני לא מתמודדת עם זה בשגרה היומית שלי, לכן זהו כיוון שלא חשבתי שאגיע אליו. אך מאחר והנושא מכיל בתוכו דיני משפחה, וזהו תחום שאני מאוד מתחברת אליו, קל לי לחקור ולהרחיב את הידע שלי. לכן מזווית אחרת, טבעי עבורי לחקור נושא שקרוב אליי ובו אני מביעה עניין רב. אף על פי שזכיתי לגדול במשפחה בה היחסים קרובים ויש מקום לכל אחד מבני המשפחה לגדול ולהתפתח, אני מודעת לכך כי יש משפחות בהן ההשתייכות אליהן, מזיקה לחברים בה. כחלק מהכרת האחר והבנת החברה באופן טוב יותר, אני מאמינה שעליי להיחשף גם לאספקטים שליליים המתרחשים במשפחות. כל שנה צצים עוד ועוד מקרים שבהם אנו עדים לעבירות אלימות במשפחה. מאחר ולי אין ידע נרחב בנושא, העבודה שימשה לי פלטפורמה על מנת שאוכל להבין טוב יותר על מה מדובר כשסוקרים את הנושא. חשוב מאוד לדבר עליו מכמה סיבות, אחת הסיבות היא בכדי שנוכל לדעת מה לעשות אם חס וחלילה נפגוש את זה בעתיד או אם אתקל במצב כזה או אחר. בנוסף שנכיר מה קורה בחברה הישראלית כיום ואיזה דרכים יש לנו בכדי למנוע זאת. יתרה מכך, יש לי דוד במשפחה שמתעסק בתחום הנ"ל מה שעזר לי נורא להכין את העבודה והקל עליי ברגע שהייתה לי אוזן קשבת לכל מענה או עזרה שהזדקקתי לה.

תוכן עניינים:

- פרק ראשון -> מבוא
  - פרק שני -> גוף העבודה
  - פרק שלישי -> רקע על הנושא
  - פרק רביעי -> גישת המשפט העברי
  - פרק חמישי -> גישת המשפט הישראלי
  - פרק שישי -> השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי
  - פרק שביעי -> פיצויים ועונשים
  - פרק שמיני -> סיכום
- ביבליוגרפיה

מבוא:

אחד האתגרים המרכזיים בזיהוי אלימות נגד ילדים הינה האם מדובר באלימות לשמה, או שמא מדובר בתהליך חינוכי שמבוצע על ידי ההורים. אחת הטענות הינה, שלאור העובדה שהורים הוכו בילדותם כחלק מהחינוך שלהם, והם אינם מכירים שיטות חינוכיות אחרות, ייתכן וזו הדרך שלהם לקיים את מצוות החינוך של הילדים. כמובן, שבכדי ללמד אותם על טעותם, לא בהכרח כדאי לספר עליהם לרשויות, אלא ניתן לתת מסגרת חברתית וקהילתית תומכת שתאפשר להם לבצע את התהליך החינוכי באופן אחר. נושא החינוך באמצעות אמצעים אלימים הינו פונקציה של התקופה בה אנחנו חיים. בעבר, ענישה גופנית היוותה אמצעי בו השתמשו בכל רחבי העולם לחינוך.

כיום, עם עליית המודעות לזכויות הילד, וההבנה כי חינוך ניתן לבצע גם באמצעים אחרים, שיטה זו כבר לא תקפה ולא לגיטימית בחברות רבות. לדברי קדמן במקרים רבים של אלימות נגד ילדים, מנסים גורמים שונים לגמד את האירועים ולהציג אותם כחלק משיטה חינוכית, ולמזער את ההתעללות לרמה של "ענישה גופנית" בלבד ללא "ענישה נפשית".

הדבר מנסה לשווא היבטים לגיטימיים למעשים לא לגיטימיים. כמו כן, לעיתים מוצגת הענישה כעניין תרבותי או עניין של שוני תרבותי.

רקע על הנושא:

מטרת העבודה היא לבחון כיצד עולם המשפט מתייחס לנושא אלימות במשפחה תוך התמקדות בשני היבטים, הראשון, ענישה גופנית כאמצעי חינוכי, והשני, חובת הדיווח על אלימות כלפי ילדים.

"אלימות במשפחה מוגדרת כשימוש בכוח לא לגיטימי, פיזי, מיני ופסיכולוגי של בן משפחה חזק כלפי בן משפחה חלש ממנו. הכוח המופעל יכול להיות ברמות שונות של חומרה, תדירות, משך זמן הפעלה ותוצאות". הכוח יכול להיות מופעל באמצעים פיזיים, מיניים, נפשיים או רגשיים. כמו כן, ניתן לערבב את סוגי הכוח השונים לאורך זמן. ההשלכות של אלימות במשפחה הן פיזיות וקיומיות וכן רגשיות ופסיכולוגיות, ומביאות לבלבול ביחסי הכוח ולהתנתקות ממערכות התמיכה. הגורמים המרכזיים המביאים לאלימות במשפחה הינם: סטטוס סוציו-אקונומי של המשפחה (אבטלת הגבר, גיל בני הזוג, מוצא הגבר, דפוסי התקשורת במשפחה, עמדות כלפי אלימות נגד נשים ומבנה הכוח במשפחה).

אלימות במשפחה בכלל ונגד ילדים בפרט, נובעים מצורת חשיבה ותפיסה בעייתית של המציאות. לאלימות במשפחה כנגד בן הזוג יש מאפיינים דומים ושונים למול אלימות במשפחה למול הילדים. בכל מקרה, כלל בני המשפחה נפגעים גם אם אלימות מופנית רק כלפי גורם אחד. גורמים נוספים שעשויים להביא לדפוסים אלה הם: התנהגות ההורה לאורך השנים, דפוסים תרבותיים של ההורים 3 והילדים, המאפיינים, תכונות האופי ותכונות ההתנהגות של הילד.

שימוש בכוחות כנגד ילדים עשויים להיות לגיטימיים ולא לגיטימיים. הגבול בין השניים מאוד דק ואפור, וכן אנשים רבים משתמשים בעובדה שמדובר בגבול בעייתי כדי לתרץ מעשיהם.

אחד התירוצים הכי שחוקים להפעלת כוח נגד ילדים הינו "הענישה הגופנית" שמטרתה בסופו של יום הינה לחנך. הגבול בין "ענישה גופנית" לבין "הזנחה פושעת" הינו דק מאוד ולעיתים קשה להבחין איפה הוא עובר. חברות שונות ברחבי העולם מאמינות ותומכות כי כדי לחנך, נדרש לבצע הענשות פיזיות ונפשיות חינוכיות. קהילות אחרות אוסרות את זה מכל וכל. היסטורית, במקורות היהודיים, תמיד הייתה התייחסות יחסית שלילית לאלימות נגד אנשים ואנשים ובפרט מקרים כאלה. עם זאת, לעיתים הייתה גם התייחסות יחסית אוהדת להפעלת כוח לצרכים של חינוך. הדיווח על אלימות במשפחה הינו חשוב ומהותי לפי המשפט הישראלי והמשפט העברי. אולם לא פחות חשוב מהדיווח, חשובה דרך הטיפול באירועים מסוג זה לאחר המקרה. האירועים נדרשים להיות מטופלים ברמת הקורבן שלא יקבל טראומה לכל החיים. כמו כן, האירוע נדרש להיות מטופל גם ברמת הקורבן, כדי לנסות להסירו מדרך הרעה ולהביאו למצב שלא יחזור על מעשיו. קיימים בהיבט זה טיפולים שונים שנחקרו רבות במחקרים רבים בעבר. המשפט העברי והישראלי נותנים מספיק מידע בכדי שניתן יהיה בקלות לקטרג מהו אירוע לגיטימי של הפעלת כוח ומהו אירוע בעייתי של הפעלת כוח. אולם בלהט האירועים, קשה לעיתים לאנשים לדעת האם הם חצו את הגבול או לא. עבודה זו תנסה לנסח את הגבול בין לגיטימי ללא לגיטימי במשפט העברי ובמשפט הישראלי.

עבודה זו בנויה באופן הבא: בגוף העבודה יינתן רקע על הנושא מבחינת הספרות המקצועית שנחקרה, וכן סקירה של המקורות החוקתיים והמשפטיים במשפט

העברי ובמשפט הישראלי. במסגרת זו תחקר גישת המשפט העברי וגישת המשפט הישראלי. לאחר מכן, נשווה בין שתי גישות אלה.

גישת המשפט העברי

לפי הכהן, ענישה גופנית כאמצעי חינוך הייתה קיימת כבר בימי קדם. גם בתקופת המשנה והתלמוד היו קיימות עדויות להכאת ילדים לשם חינוכם והדבר נתפס כלגיטימי. אולם, כאן ניכרו אלמנטים של דעות חכמים המבקשים להקטין את נזקי האלימות בילדים. החכמים לא שללו את הענישה הגופנית ורק ביקשו לסייגה. מהמשפט העברי וממקורות ההלכה ניתן לראות מספר גישות:

1. הגישה שכלל לא מתירה כל אלימות כחלק מהתהליך החינוך, 2. גישה שמציגה התנגדות חלקית לשימוש בענישה גופנית שיטת חינוך וגם מקורות בהלכה שמצדדים בענישה מסוג זה לצרכי חינוך, ונותנים לה אישור רק בתנאים שונים ותך סייגים שונים. לדוגמא, בספר משלי ניתן לזהות מספר דוגמאות של מקרים בהם ישנם ציטוטים שניתן לפרשם ככאלה המאפשרים אלימות כאמצעי חינוכי: "חשך שבטו שנא בנו, ואוהבו - שחרו מוסר" (ספר משלי, פרק י"ג פסוק כד). לגבי פסוק זה לדוגמא, חלוקות הדעות האם הוא מאפשר אלימות כחלק מתהליך חינוכי, או שהמילה שבט משמעותה רק לנזוף. ציטוט אחר לדוגמא הינו: "אולת קשורה בלב נער, שבט מוסר ירחיקנה ממנו" (ספר משלי פרק כ"ט פסוק יז. לדברי רב שמואל בר שילת, שהמכה באה מהאהבה, זה לא משנה כמה חלשה היא, היא יכולה להשפיע יותר מכל המכות הכואבות בעולם. כך גם נפסק לגבי ההלכה קיימים מספר מקורות אשר מתארים איסור על ענישה גופנית.

מקור אחד לדוגמא, מופיע במסכת מועד קטן שם מתוארת שפחתו של רבי יהודה הנשיא שראתה אדם שמכה את בנו הגדול. רש"י מפרש את אירוע זה ואומר כי רבי יהודה הנשיא אמר כי אותו איש יענה שכן בנו ימרוד בו. במילים אחרות, תיאר יהודה הנשיא את השימוש באלימות כמכשול ולא כאקט חינוכי.

מקורות נוספים בהלכה מדברים על מקרים של איום באלימות ולא בהכרח אלימות פיזית. כלומר, גם אלימות נפשית וגם איום באלימות מסוגים שונים עשויה להיות בעלת אפקט פסיכולוגי מכריע, ובכך להזיק ביותר לילד.

בפסק דין הלכתי אחר שהובא לפי הרב פיינשטיין, ילד שהתאבד בגלל פחד המכות מאביו ייקבר בתוך הקהל, על אף שמתאבדים נקברים מחוץ לקהל. הסיבה לכך: "הילד הציל עצמו מייסורים של איום במכות". בתקופת הגאונים וימי הביניים החלה להינכר הסתייגות משמעותית יותר מההכאה אולם היא עדיין הייתה נפוצה. בתקופה זו לדוגמא, העירו החכמים כי ניתן להכות את התלמידים, אולם יש להיזהר לא לעשות זאת בתקופות מסוימות, וכן יש לבצע זאת בעדינות עם "רצועה קטנה". הרב מנחם מנדל שניאורסון הגדיל והוסיף כי לא רק שמכות אינן מועילות, אלא הן ממרידות ומשניאות. כלומר מדובר באמצעי חינוכי לא יעיל בכלל.

עם זאת, בעת החדשה נשמעו גם קולות שדיברו בעד ענישה גופנית כאמצעי חינוכי. הרב אליהו אליעזר דסלר, מראשי תנועת המוסר בדור האחרון, שלימד אלפי בני ישיבות מבקר את אלה שאוסרים הכאה כאמצעי חינוכי: "החוקרים סוברים כי צריך לפתח בילד את העצמאות וזו היא טעות גדולה למדי. לא עצמאות צריך לפתח, אלא הכנעה..". במצב בו רואה מישהו מהקהילה הכאה של ילד או בכלל אקט של אלימות, חלה עליו חובת הדיווח על האלימות. במידה ולא ידווח, מדובר בעבירה הלכתית חמורה. עם זאת, חובת הדיווח על אלימות כנגד משפחה

וילדים בקהילה היהודית, מביאה ליצירת דילמה משמעותית בחיי הקהילה: האם לדווח על אלימות במשפחה בכלל ואלימות נגד ילדים .

על פי שמואלי (2010), הדין העברי מטיל חובה על כלל הציבור לדווח על אדם המסכן את הזולת. הפוסקים מציעים כי המדווח הוא זה שיזום את הפנייה. התנהגות העלולה להזיק ליחיד, ולא רק אדם אשר רוצה לפגוע בזולתו בכוונה. לדוגמא, במידה ורופא נתקל באדם חולה אשר לדעתו הוא יהיה מסוכן בכביש, על רופא זה לדווח לשלטונות המדינה וזו לא תהיה לשון הרע. יתרה מכך, חובת הדיווח באה למען הצלת חיים ושלמות הגוף, ולכן אדם חייב לדווח גם כאשר הדבר עלול להסב לו נזק כספי.

מצד שני, המשפט העברי נוקט גם בגישה מאוזנת. למרות שהמשפט העברי דורש את חובת הדיווח לגבי כל מקרה אלימות או פוטנציאל למקרה אלימות, העדיפות הינה שהדיווח יינתן בתוך הקהילה ולא דווקא לשלטונות אלא אם כן מדובר בסכנת נפשות מידית. הסיבה לכך הינה המבנה ההיסטורי של הקהילה היהודית המאוחדת, שידעה לפתור את הבעיות לבד, ובפרט ללא דיווח לרשויות זרות בגולה.

גישת המשפט הישראלי בסוגיה הנדונה כולל חקיקה, פסיקה וספרות אקדמית. המשפט בישראל מושפעת באופן חזק מן המשפט המקובל, אולם הוא מכיר במעמדו המיוחד של המשפט העברי ובמעמדן של שיטות משפט דתיות אחרות, במיוחד בתחום דיני המשפחה (כנסת ישראל, 1980). לפיכך, גישת המשפט הישראלי בנוגע לשאלת המחקר שלנו הינה פועל יוצא של האופן בו המשפט העברי תופס את הגבול בין חינוך לבין אלימות של ילדים. המשפט נועד בסופו של דבר לוודא כי האזרחים מבצעים את דברי החוק, וכדי להבין את פסקי הדין השונים יש להבין את החוק הישראלי בנושא.

האלימות יכולה להיות אלימות פיזית, אלימות מילולית, אלימות נפשית, אלימות מינית ואלימות כלכלית. חוקי העונשין קובעים עונשים כבדים מאוד על כל אלימות מסוג זה, וכן פיצויים רבים על כל סוג של אלימות. לדוגמא, עבירה על תקיפת בן משפחה היא 4 שנים בניגוד לתקיפה של אדם אחר שהעונש עליה הוא שנתיים. כמו כן, בית המשפט רשאי להטיל על מי שהואשם באלימות תקופת מבחן בה יעבור טיפול.

עולה, כי כ-50 אחוז מבני הנוער בני 16-12 חוו פגיעה פיזית, 18 ממחקרם של לנג-פרנקו רגשית או מינית, כאשר מחצית ממקרי האלימות המינית התרחשו בתוך המשפחה. שליש מאותם מקרים לא מדווחים לאף גורם. מנתונים אלה עולה תמונה מדאיגה מאוד המתארת מערכת חוק ומשפט שאינה מרתיעה בחוקיה ובשיטותיה את העבריינים. בראשית דרכה של המדינה, הן בתי המשפט והן החברה האזרחית היו בעלי הבנה חלקית למעשי אלימות כנגד בני משפחה, אם האלימות הייתה לצרכי חינוך. לדוגמא, בפרשת דלאל-ראסי המפורסמת ב-1953, מטפלת במוסד דקרה ילדה במחטים והואשמה בתקיפה. בית המשפט כתב במקרה זה: "האב, במסרו את בנו לחינוך, ממלא את ידו של המחנך להדריך את הילדים בדרך טובים בכל האמצעים העומדים לרשותו של פדגוג, ובכלל אלה גם שוט ורצועה...". במקרה זה נהג בית המשפט בסלחנות בענישה הפלילית על אלימות נגד ילדים.

בנסיבות מסוימות תקיפה מסוג זה תיחשב כעונש חינוכי עפ"י סבירות. אולם במקרה זה המעשה היה שלא כדין. שינוי בתפיסה כנגד אלימות בתוך המשפחה, ניתן לראות בפסק הדין של פלונית נ' מדינת ישראל. בפסק דין זה הוחלט כי אם שנהגה להכות את ילדיה כ"עונש חינוכי" תואשם 19 ישראל בעבירה פלילית של התעללות בקטין. במהלך פסיקה זו נקבע, כי התעללות גופנית יכולה לבוא הן ע"י

ביצוע מעשה אלים והן בהזנחה, הרעבה והתנהגות דומה. כמו כן, התנהגות אלימה, מתמשכת ועקבית של אם הינה התעללות אסורה ענישה מכאיבה או משפילה אינה משיגה את מטרותיה וגורמת לילדים נזקים גופניים ונפשיים. לדברי השופטים, ענישה גופנית כלפי ילדים או השפלתם וביזויים פסולה והיא שריד לתפיסה חברתית-חינוכית שאבד עליה הכלח.

במילים אחרות, הילד אינו רכוש הוריו, ואינו שק האגרוף שלהם.

לדברי בויאר & קדמן (2008), קיימת היום הסכמה בחברות דמוקרטיות, שאין לקבל, להשלים או להסכים עם ניצול, פגיעה או התעללות בילדים. גם לא כאשר אלה מתרחשים בתוך המשפחה שלהם. לדברי החוקרים, גם היום בחברות מתקדמות, משתמשים לעיתים בשמות שונים כגון "ענישה גופנית", "מכה חינוכית" ו"שימוש בכוח סביר" לתת לגיטימציה לחשיבות של האלימות כלפי ילדים. לדברי החוקרים, קיים טשטוש בין ענישה גופנית לבין התעללות בילדים, ולמעשה "ענישה גופנית" יכולה להידרדר מהר מאוד להתעללות בילדים. אחת הבעיות המרכזיות עמן מתמודדים רשויות החוק, האכיפה והמשפט בישראל הינה תביעות סרק בגין אלימות במשפחה. כפי שראינו דלעיל, קיימת חובה על כל היודעים לדווח מיד על אירוע מסוג זה.

כיום, נראה כי קיימות יותר ויותר תביעות בגין אלימות במשפחה במסגרת גירושין, שכן די באלימות מילולית בכדי להביא להוצאת צו הגנה לאישה ולילדים. תביעות סרק הן עבירה פלילית, אולם התובעים לעיתים לא נרתעים מכך. לדוגמא, גבר אשר הואשם לחינם באלימות, יכול לתבוע פיצויים.

המשפט הישראלי

מאז 1989 משתייכת ישראל ל"מועדון" לא גדול של מדינות ברחבי העולם שקבעו במשפטן חובת דיווח על אלימות בילדים המוכלת גם על כלל הציבור, ולא רק על אנשי הפלילי במקצוע.

החוק, שהוא למעשה תיקון מספר 26 לחוק העונשין, הידוע בקרב אנשי המקצוע, התקבל בכנסת בסוף שנת 1989. במסגרת כ"חוק למניעת התעללות בקטין ובחסר ישע" אותו תיקון לחוק נוסף לחוק העונשין סעיף 368ד, הקובע חובת דיווח לרשויות בשורה ובהן: עבירות המבוצעות בקטין ובחסר ישע על-ידי הורה או על-ידי אחראי אחר עליו סיכון חייו או בריאותו של הילד; נטישתו או הזנחתו; תקיפה הגורמת לו חבלה של ממש; תקיפה הגורמת לו חבלה חמורה; התעללות בו. החובה לדווח במקרים של עבירות בקטין, הן על ובחסר ישע מוטלת הן על רשימה מורחבת של בעלי מקצוע הבאים במגע עמם והן על כל אדם, למעט קטין, שהיה לו יסוד סביר להניח כי נעברה הורה או אחראי אחר עבירה בקטין או בחסר ישע על-ידי הורה או אחראי עליו.

קיימים שני הבדלים עקרוניים בין החובה המוטלת על כלל הציבור לזו המוטלת על האחראים על הילד ועל אנשי המקצוע.

ההבדל הראשון, קשור במהות המקרים שעליהם יש לדווח. לגבי כלל הציבור, צומצמה החובה רק למקרים שבהם יש יסוד סביר להניח שהעבירה בוצעה "זה מקרוב".

הביטוי "זה מקרוב" לא מופיע במסגרת החובה המופנית לאנשי המקצוע לדווח. על אלה לדווח בכל מקרה שבו "עקב עיסוקם במקצועם או בתפקידם היה להם יסוד סביר" לחשוב כי נעברה עבירה מהעבירות המנויות לעיל, ולא רק כשנעברה העבירה "זה מקרוב".

מצב דומה קיים באשר לאחראים על הקטין- גם אלה, מחויבים לדווח כאשר יש להם "יסוד סביר לחשוב כי אחראי אחר על קטין או חסר ישע עבר בו עבירה".

ההבדל השני בחובה המוטלת על כלל הציבור לזו המוטלת על האחראים על הילד ועל אנשי המקצוע, הינו הסנקציה במקרי אי דיווח. כלפי כלל הציבור הסנקציה הינה עד שלושה חודשי מאסר, ואילו הסנקציה כלפי בעל מקצוע או אחראים על הילד, אם לא דיווחו, הינה עד שישה חודשי מאסר.

לפיכך, חובתם של בעלי המקצוע ושל האחראים על הקטין הינה מוגברת בשני היבטים בהשוואה לחובה החלה על אדם מן השורה. לאחרונה תוקן החוק ונוספה חובה, היא החובה לדווח על עבירת מין הנעשית בקטין ובחסר ישע דווקא על-ידי בן משפחתו הקטין.

בסעיף 368ד נקבעו שני מסלולים מקבילים וחלופיים של דיווח, האחד למשטרה והאחר לפקידי הסעד.

רבים מקרב הציבור וגם מקרב בעלי המקצוע אינם מודעים לאפשרות שהחוק מקנה להם לפנות לרשויות הרווחה ולא דווקא למשטרה. פקיד הסעד בעצמו

מחויב, ככלל, לפנות למשטרה אם הגיע לרשותו דיווח על עבירות הנכנסות בגדר הסעיף.

מדובר עם זאת, לרשות פקידי הסעד עומד מנגנון של פטור מדיווח, בדמות "ועדת פטור" בוועדה שפקיד הסעד רשאי להפנות אליה את המקרה, ולבקש פטור מדיווח למשטרה על המעשים.

קיימת אינטראקציה נוספת בין שירותי הרווחה למשטרה. אם הגיע למשטרה מידע לפי הסעיף, עליה להעבירו תחילה לפקיד סעד, החוק קובע גם כי נועצת בו, אלא אם כן נדרשת "פעולה מיידית שאינה סובלת דיחוי"

"אין בפעולה מיידית כאמור כדי לשלול את חובת העברת המידע לפקיד סעד וההתייעצות עמו לאחר מכן".

המדווח בהתאם לדרישות החוק ובתום לב מוגן מפני תביעה פלילית או אזרחית נגדו, כולל תביעה בגין לשון הרע. באשר למדווח דיווח כוזב, קיימת בחוק העונשין סנקציה כללית, אך הוראה דומה אינה קיימת לגבי דיווח כוזב לפקיד 32 למקרה של דיווח כוזב למשטרה סעד.

חובת הדיווח מהווה בישראל, הלכה למעשה, מעין חוק הצהרתי. אכיפת החוק מועטה; קיימים מקרים ספורים בלבד שבהם הועמדו אנשים לדין והורשעו בגין הפרתה של חובת דיווח.

אם בוחנים את האכיפה המועטה של חובת הדיווח בדין הישראלי לאור המטרה המרכזית של החובה, שהיא איתור ילדים העוברים התעללות והזנחה והטיפול בהם, בבחינת הצלתם ממש, הרי שמדובר באיזון נבון ולו מבחינה תיאורטית.

פסק דין הדין בסוגיה הינו פסק דינו של בית המשפט העליון ע"פ 1110/00 מדינת ישראל נ' פלוני, פ"ד נד.

זהו ערעור מטעם המדינה, המכוון נגד קלות העונשים שהוטלו על זוג הורים בשל מעשיהם ומחדליהם כלפי ילדיהם. האב הורשע על-פי הודאתו בשורה ארוכה של מעשי התעללות פיזית ונפשית בילדיו ובתקיפתם; האם הורשעה על-פי הודאתה בתקיפה, בהזנחת ילדים ובאי-דיווח על התעללות בילדים.

החברה בישראל רואה בחומרה מעשי אלימות של גברים כלפי בנות זוגן, דבר זה מתבטא ראשית בחקיקה, ולאחר מכן ביישומה בפסיקה. הבעל האלים נתפס כעבריון, המשטרה תייחס לו עבירות פליליות המנויות בחוק העונשין 36, בהתאם לחומרת מעשיו כנגד בת זוגו.

לבד מההליך הפלילי שייפתח כנגדו, יש באפשרות בית המשפט לכפות עליו צווים שונים ובנוסף קיים גם ההיבט הנזיקי שבו יכולה הנפגעת לתבוע את 37 כדי להרחיקו מאשתו המזיק ולבקש פיצוי על סבלה.

במהלך השנים, הגיעו לפתחם של בתי המשפט בישראל מקרים רבים של אלימות במשפחה, נושא כאוב זה הפך לעניין שבשגרה לדאבוני.

בפרק זה אסקור מספר פסקי דין העוסקים בעניין על מנת להמחיש את גישת המשפט הישראלי בנושאים אלו.

מבחינת הסנקציות המופעלות על הגבר האלים, הרי שהדין הפלילי מבחין בנושא האלימות, בין אלימות המופנית כנגד אדם פלוני ובין אלימות המופנית כלפי

אשתו, הבחנה זו מקבלת ביטוי בחוק העונשין שמטיל עונש כפול על עבירת התקיפה כאשר זו מתבצעת כנגד בן משפחה.

היבט נוסף הוא ההיבט הנזיקי, כיום יכולה אישה שחוותה אלימות מבעלה, לתבוע ממנו גם פיצויים כספיים על הצער והנזק שגרם לה. ראייה לכך אנו יכולים למצוא בבע"מ בעניין פלוני, המדובר היה בבעל שנהג באלימות פיזית ונפשית כלפי אשתו, בנוסף פרסם עליה לשון הרע כי היא בגדה בו לכאורה. לאחר מסכת גירושין לא נעימה, תבעה האישה מבעלה פיצויים בגין התעללותו בה, בית המשפט לענייני משפחה קיבל את תביעתה ופסק לה פיצויים, אך האישה ערערה על גובה הפיצוי לבית המשפט המחוזי וזה העלה את הפיצויים באופן ניכר. מכאן רשות הערעור שביקש הבעל מבית המשפט העליון.

בהליך זה דוחה העליון את בקשתו, השופט א. רובינשטיין מנמק את דחיית הבקשה תוך הסתמכות על מקורות מהמשפט העברי בעניין אלימות במשפחה ולשון הרע.

בהחלטתו טוען בית המשפט כי התופעה הקשה של אלימות במשפחה היא נגע שיש למגררו ולכן מתבקש הדבר שגם דיני הנזיקין ייטלו חלק במאמץ המיגור. לבית המשפט היכולת לעשות שימוש גם בפיצויים מוגברים ככלי במאמץ הכולל לביעור תופעה חברתית חמורה זו של אלימות, על בן זוג אלים לדעת כי ככל שיוכח הדבר, לא יוכל להתחמק מפיצוי משמעותי.

הרכיבים שראוי להתחשב בהם במקרים כאלה הם אורך תקופת ההתעללות, מאפייניה הספציפיים ועוצמתה. אומר השופט רובינשטיין כי פסיקת פיצויים בגין כאב וסבל שנגרמו בשל אלימות והתעללות מתיישבת עם הוראת חכמינו "לעולם

יהא אדם זהיר בכבוד וכן כאמור "כל המטיל אימה יתרה בתוך ביתו, סוף הוא בא לידי שלוש עבירות אשתו"

גילוי עריות ושפיכות דמים וחילול שבת" כי בנוסף מביא השופט מדברי הרמ"א 41 "איש המכה אשתו, עבירה היא בידו, כמכה חברו", עוד מוסיף השופט כי אלימות היא גם מילולית, והיא מכונה בהלכה "אונאת דברים".

גם בעניין לשון הרע מציין השופט כי איסור לשון הרע כולל גם את אשתו של האדם, כדברי "איסור לשון הרע הוא בין איש או 43 ר' ישראל מאיר הכהן מראדין בספרו "חפץ חיים" אשה ואין חילוק בין אשתו לאשה אחרת", עוד טוען השופט רובינשטיין כי הסכום שפסק ביהמ"ש המחוזי לאישה מצוי ברף העליון של הפיצוי הנזיקי המקובל

וזאת מכיוון שמעשיו של הבעל ראויים לכל גינוי והוקעה, הם פגעו אנושות באוטונומיה של האישה, רמסו את כבודה ופצעו את נפשה ורגשותיה. כיוון שהפגיעה הנפשית באישה מתקרבת לכדי הרף העליון של הפיצויים הראויים להיפסק בראש הנזק של כאב וסבל בסוג כזה של מקרים, הרי שהסכום שנפסק אינו חורג בצורה קיצונית ממקרים אחרים בפסיקה בהם נפסקו לבני זוג מתעללים ואלימים פיצויים גבוהים בגין הכאב והסבל שגרמו.

בבע"מ 7272/10 בעניין פלונית, המדובר בבעל ואישה שחוו משבר בזוגיות, ובעקבות כך הבעל ניסה לרצוח את אשתו. ניסיון הרצח לא צלח, והאישה רק נפצעה. הבעל הורשע בניסיון לרצח ונגזר עליו עונש מאסר. בהמשך התגרשו בני הזוג ובית המשפט קבע שנכסיהם יוחלקו באופן שווה בין שניהם, במסגרת איזון משאבים, בהתאם לחוק יחסי ממון⁴⁴. המערערת טענה כי במקרה זה הנכסים

צריכים להתחלק בחלוקה לא שוויוניות מפני שחלות כאן "נסיבות מיוחדות" אשר מאפשרות זאת לבית המשפט.

הערעור אכן התקבל, ופסק הדין הוכרע לטובתה. השופט ניל הנדל פנה למשפט העברי לגבי הקשר בין האלימות בין בני זוג למערכת היחסים הכלכלית ביניהם. על פי המשפט העברי, חובה על האיש לכבד את אשתו ובכלל זה להימנע מלנקוט כלפיה באלימות, וזה נחשב לאחד מהחובות שהבעל מקבל על עצמו בעת נישואיו, ואם מפר זאת עליו להיענש.

השופט מסתמך גם על מקרים מתקופות קדומות, בהם חז"ל הטילו סנקציות על בעלים שפגעו בנשותיהם הן בצורה פיזית והן בצוות אחרות. כגון המהר"ל שחייב בעל מכה לתת גט לאשתו ולשלם כתובתה.

בנושא האלימות המינית, הרי שעד לסוף המאה ה-20 החוק ברוב מדינות העולם, ובכללם ישראל, הקנה לבעל זכות לקיים יחסי מין עם אשתו אפילו בניגוד לרצונה מבלי שיוכלו להאשימו באונס.

רק לאחר שנת 1988 ובעקבות דיון ציבורי נרחב, נאסר הדבר בצורה מפורשת בחוק העונשין.

בחוק האנגלי נהוג היה שהסכמת האישה לעצם הנישואין, מהווה הסכמה גורפת לקיום יחסי מין עם בעלה כל אימת שיחפוץ, משם למעשה נבעה זכות זו של הבעל גם במערכת המשפט בארץ. דוגמא לכך ניתן לראות בע"פ 91/80 בעניין משה בן מאיר כהן המערער הורשע בבית המשפט המחוזי, באינוס, לאחר שבעל את רעייתו נגד רצונה ותוך שימוש בכוח.

השאלה, עליה נסב הערעור, היא משמעות המונח "שלא כדין" בהגדרת עבירת האינוס, בסעיף 345 לחוק העונשין, תשל"ז-1977: האם מתגבשת העבירה עצם

בעילת האישה בניגוד לרצונה ותוך שימוש בכוח ? בית המשפט העליון פסק: כי סעיף 345 לחוק העונשין יוצר עבירה של אינוס רק כאשר הבעילה היא שלא כדין, וזהו בנוסף לנתונים של התנגדות האישה והשימוש בכוח, המונח "שלא כדין" בחוק העונשין הנו תרגום של המונח האנגלי "unlawful" בסעיף 152 לפקודת החוק הפלילי, 1936, ושם תורגם לעברית "שלא כחוק". מעשה הבעילה הוא "שלא כחוק", אם לבועל לא הייתה זכות על-פי החוק לבעול את האישה ובמקרה זה החוק הוא החוק האישי החל על בני הזוג כלומר הדין העברי. דרישתו של סעיף 345 היא, שהבעילה תהא "שלא כדין".

דהיינו בעילה, שאינה מותרת על-פי החוק האישי, היא בעילה "שלא כדין", גם אם אין בחוק האישי הוראת עונשין לצדה, על כן השאלה שצריכה להישאל היא האם יש לבעל זכות, על-פי הדין האישי, לקיים יחסי אישות עם אשתו נגד רצונה, ואם אין זכות זו קיימת, אין נפקא מינה, אם הדין העברי מטיל על הבעל עונש אם לאו. על-פי הדין העברי יש איסור לקיים יחסי אישות בכפיה, וגם אם סירוב האישה להיבעל אינו מוצדק, אין כופים אותה.

מסקנה זו גם מתיישבת עם ערכי היסוד של כבוד האישה כאדם חופשי ולא כשפחה, הנתונה לחסדי בעלה בעניין כה רגיש.

השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי

כאשר באים לבצע את השוואה בין האופן בו המשפט העברי תופס את האלימות

נגד ילדים לבין האופן בו המשפט הישראלי תופס את אלימות זו, ניתן לראות

דמיון רב ושוני רב. ראשית כל, חשוב להגיד שהמשפט הישראלי שואב רבות

מהמשפט העברי. כך, ראינו בפסיקה משנותיה הראשונות של המדינה, כי מורה

שהכתה קיבלה עונש מינימאלי, תוך הסתכלות בהבנה על כך שהכתה. 46 שנים

לאחר מכן, התקבל פסק דין אחר לגמרי, במסגרתו האיום וההזנחה הפושעת של

האם הביאו למתן עונש פלילי מהותי עליה.

המטרה בבסיס החובה לדווח על עבירות אלימות בילדים היא מניעתית- הפסקת

מעגל האלימות. הדיווח יכול לגרום לתוצאות, כגון חקירת משטרה, צו הרחקה מן

הבית או מעצרו של התוקף והגשת כתב-אישום נגדו. הפלישה לאוטונומיה של

הטריטוריה המשפחתית, ולא רק על-ידי גורמי חוק ואכיפה, אלא גם ובמיוחד על-

ידי גורמי טיפול ועל-ידי כלל הציבור, כעולה מחובה זו, היא אחד משיאי

ההתערבות בתא המשפחתי.

בשני סוגי המשפט, היו לעיתים התייחסות סבירה ומאפשרת לשימוש באלימות

כאמצעי חינוכי, ולרוב קיימת התייחסות שאוסרת "ענישה גופנית" ככלי חינוכי.

בשלבם המוקדמים של המשפט העברי והמשפט הישראלי, כאשר נורמות

חברתיות הן שהיוו את מרבית הגורמים שהסבירו גישה לנושא מסוים, ניתן היה לראות כי "ענישה גופנית" הינה כלי חינוכי לגיטימי, שנתפס לעיתים כאפקטיבי.

במשפט העברי, תיארו מספר פרשנים, כי כדי לחנך לעיתים רבות נדרש ורצוי להפעיל כוח פיזי. גישה דומה הייתה קיימת בחלקים נרחבים באוכלוסייה בזמן הקמתה של המדינה. במדינות מערביות אחרות, נראה כי רבים מסכימים עם הגישה שבכדי לחנך ילד יש להכותו.

אולם עם השנים, נהפכה ה"ענישה הגופנית" לפעולה שאיננה לגיטימית, הן במשפט העברי שם ניתן לראות את התפתחות דעותיהם של פרשנים רבים שלא מאשרים ביצוע של ענישה גופנית החל מתקופת הגאונים (והן במשפט הישראלי) שב-1999 אפשר את קבלתה.

פסק הדין שהאשימה אישה כמזניחה את ילדיה למרות שהיא הפעילה שיטות "ענישה גופנית" לדבריה.

במקביל להתפתחות של המשפט העברי בישראל, התפתח החוק למניעת אלימות במשפחה, שבא בין היתר להסדיר את הענישה והחקיקה ספציפית לגבי נושא זה.

כאשר מסתכלים על המשפט העברי ככלי עזר לחקיקה לחוק וככלי עזר למשפט ניתן לראות כי בתקופות יותר מוקדמות של המשפט הישראלי בימי קום הקמת המדינה ובעשור שלאחר מכן המשפט הישראלי הסתכל על פרשנויות יותר מקלות לגבי אנשים שהכו את ילדיהם. הדבר נגזר ככל הנראה מהאלמנטים התרבותיים שהשפיעו בזמנו, ושאישרו להשתמש באלימות כגורם מחנך.

הפרדוקס הגדול הינו, שככל הנראה אותם שופטים שהיו סלחנים יחסית לגבי הכאת ילדים לצרכי חינוך, הוכו בעצמם ע"י הוריהם או לפחות נחשפו לאירועים מסוג זה בילדותם.

לעומת זאת, ככל שהתקדמה התקופה לימינו אנו, התפיסה המערבית שאוסרת ומגנה אלימות בכלל ואלימות נגד ילדים בפרט תפסה יותר מקום במשפט ובתפיסה החברתית, ולכן החוק ובתי המשפט הביאו להחמרה משמעותית בתפיסה של אלימות ככלי חינוך. הפרשנות המשפטית לגבי מהי "אלימות כנגד ילדים" ומהי "ענישה גופנית" נגזרת מהחוק הישראלי שעוסק בנושא ונועד למנוע אלימות בתוך המשפחה.

עם זאת, כפי שראינו קודם לכן, גורמים רבים משתמשים במונח "ענישה גופנית" כדי להלבין מעשי אלימות כנגד ילדים. מבחינת החוק העברי והפרשנויות העבריות, הגבול של "הענישה הגופנית" המותרת הינו נע ונד. לדעת חלק מהפרשנים יש מקום לענישה גופנית שכוללת הכאה קלה, וזאת תחת תנאים שונים ומגוונים. פרשנים אחרים גורסים כי מותר לנזוף אך אסור להכות. מבחינת החוק הישראלי ובתי המשפט בארץ, וכן גופים כגון המועצה לשלום הילד, אין כלל מקום לענישה גופנית או כל אלימות כנגד ילדים, בין אם פיזית, נפשית או מינית. למעשה, המשפט הישראלי בהיבט זה לקח את הגישה המחמירה של המשפט העברי, ודאג להבהיר שלא ניתן יהיה לטשטש את הנושאים. חשוב לבחון גם את החוק העברי והישראלי הנלווה, שאומר כי חובת הדיווח על כל מי שידוע. בהקשר לחובת הדיווח, הן חוקי המשפט העברי והן חוקי המשפט הישראלי זהים. כל מי שידוע על כל סוג של אלימות שמתבצעת, נדרש לדווח על כך. אולם, קיים כן שוני קטן בין המשפט העברי וחוקי המשפט הישראלי. במשפט

העברי, רצוי כי הדיווח יבוצע בתוך הקהילה בכדי להביא לניסיון לפתור את הבעיה בתוך הקהילה.

הדבר היה נכון בעיקר בעבר כאשר השלטון היה לא יהודי, אולם גם היום בקהילות חזקות כמו לדוגמא קהילת גור, סביר להניח שלא מקובל להוציא התנהגות שכזו לרשויות. לעומת זאת, החוק הישראלי והמשפט הישראלי קובעים כי אי דיווח כמוהו לשותפות ביצוע העבירה, בפרט בהיבטים של אלימות במשפחה. מכאן, ששתי השיטות קרובות זו לזו מבחינת תוצאתן. אף אם נקודת המוצא שלהן שונה במקצת, עדיין בראש מעייניהן ההגנה על הילד. הדין העברי מחשיב מאוד את הפתרון במסגרת הקהילתית, במידה רבה בעקבות אופי הקהילה היהודית המסורתית, אשר שאפה תמיד לשמור על אוטונומיה, גילתה יחס חשדני לשלטונות וניסתה להסדיר את ענייניה ולפתור את בעיותיה הפנימיות באופן עצמאי.

הדין העברי, כדין דתי, מערב גם שיקולים דתיים, כגון הצורך להרחיק אדם מעבירה, דין רודף, חובת עדות, אהבת הרע ו"לא תעמוד על דם רעך", שרק מיעוטם קיים באופן מסוים בדין הכללי.

ועדיין, ניתן לאתר חריגים: הן חריגים בדין הישראלי להתערבות המשפטית הפלילית, כאשר הטיפול הרווחתי עשוי לסייע במידה רבה יותר, והן חריגים להתערבות הקהילתית המאפיינת את הדין העברי, כאשר קיים חשש לשלום הילד, ואזי אין להתפשר על הצורך בטיפול חיצוני של רשויות האכיפה.

בשתי שיטות המשפט, העברי - הדתי והישראלי - הלא דתי, אין למעשה מחלוקת

בדבר

עצם החובה לדווח, כאשר מדובר במקרים קשים, שבהם גופו של הילד ונפשו מונחים על כף המאזניים. במשפט העברי נגזרת מסקנה זו גם משיקולים דתיים המתמקדים בעובר העבירה ולא רק בילד.

פרק סיכום

בעבודה זו ניסיתי לבחון את תפיסות המשפט העברי והמשפט הישראלי לגבי הפעלת כוח בתוך המשפחה בכלל ונגד ילדים בפרט. לאחר בחינת התפיסות עצמן, השוואתי בין התפיסות בכדי להבין את הדומה והשונה בתפיסות, וכדי לראות כיצד המשפט הישראלי ניזון מהמשפט העברי.

הממצאים המרכזיים מסקירה זו מראים כי סה"כ המשפט העברי והמשפט הישראלי התנהגו באופן דומה, שכן בהתחלה הם קיבלו בהבנה אלימות לצרכי חינוך, אולם לאחר מכן שניהם אסרו אותה מכל וכל.

כמו כן, הטיעונים בעד ונגד שימוש בכוח לצרכי חינוך וצרכים אחרים הוא די זהה ולא השתנה במאות השנים האחרונות. הדבר המרכזי שהשתנה הוא הלגיטימיות של המעשים וההבנה כי קיימות אלטרנטיבות לשימוש בהפעלת כוח.

לאור המידע הרב הקיים היום לגבי השלכה של שימוש בכוחות שונים נגד ילדים, מובן לרבים כי זוהי לא הדרך לחנך. הנזקים במקרה זה רבים על התועלת. עם זאת, כלל העובדות המדעיות הללו לא מביאות לכך כי אנשים ישנו את דרכם. ההיפך הוא הנכון, שכן אנו רואים עלייה באחוזי התמיכה בהפעלת כוח נגד ילדים כאמצעי חינוכי, ועלייה בביצוע של אירועים אלה במשפחות.

כלומר, הגורמים השונים המביאים אנשים חזקים במשפחה להפעיל כוח על אנשים חלשים, הינם משמעותית יותר מסיבית מההבנה של אותם אזרחים כי אסור להם לנהוג באלימות ושזה עבירה פלילית.

החוק הישראלי והמשפט הישראלי אכן מחמירים מאוד באירועים של שימוש בכוח נגד חסרי ישע.

אולם, לא כלל האירועים מדווחים ולא קיימת נורמה של דיווח ע"י הציבור. עובדה זו מקטינה את היכולת להתמודד עם "מגפת ההכאות", ולמעשה באין שיפור ביכולות הדיווח, הבעיה לא תיפתר.

היתרונות המרכזיים בעבודה זו הינם: הסקירה הספרותית העניפה שבוצעה הן על המשפט העברי והן על המשפט הישראלי, הניתוח וההשוואה בין סוגי המשפט, וההבנה כי על אף שמדובר בתחום אפור ולעיתים בעייתי, עדיין מדובר בנושא קריטי ומבחן גדול לשלטון החוק.

החסרונות המרכזיים בעבודה זו הינם: חוסר היכולת לנתח ממצאים כמותיים לגבי אירועים שקורים בפועל, על מי הם משפיעים וכיצד הם משפיעים. כמו כן, שיטת המחקר בה השתמשתי הינה קריאת מקורות וסקירה איכותנית, ולא בוצעו ניתוחים כמותיים שיכלו לתת אינדיקטורים יותר טובים לגבי השאלות.

לסיכומי דבר, ניתן להגיד כי הגבול די ברור והמשמעות הנוכחית של החוק הינה שאסור לנקוט כמעט בשום הפעלת כוח על ידדים. לפיכך, נדרש לבוא למרבית הדברים בהסכמה.

רשימה בבליוגרפית

-האנציקלופדיה העברית, תשכ"ט, הורדוס.

- מרדכי פרישטיק, אלימות במשפחה בפרספקטיבה יהודית, חלק ג', 138-139.

- ר' ישראל מאיר הכהן מראדין, "חפץ חיים": הלכות לשון הרע כלל ח.

- שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קטו.

- ויצ"ו, "ויצו חושפת את מדד האלימות של ישראל לשנת 2014. בכל יום נפתחים

בממוצע 65 תיקים בגין אלימות המשפחה" (2014).

- הגנה וסיוע ראשוני לנפגעי אלימות במשפחה, הגנה וסיוע ראשוני. אתר מרד

הרווחה והשירותים החברתיים.

- החוק לתיקון דיני הראיות הגנת ילדים, תשט"ו-1955.

- עבירות מין במשפחה ובידי אחראי על חסר ישע תיקון מס' 30 תש"ן-1990

תיקון מס' 71 תשס"ג-2002.

- ע"פ 7/53 דלאל ראסי נ' היועמ"ש פ"ד ז' 1953

- הרמב"ם, הלכות איסורי ביאה, כא: יט.

- אביעד הכהן, 'על איסור האלימות בחינוך', פרשת בהעלתך, גיליון מספר 167.

- הרמל יעל ונחשון-גליק ציפי, 'תופעת האלימות במשפחה-מאפיינים ומענים טיפוליים בישראל', גיליון מספר 26 (מאי 2002).

- שמואלי בנימין, 'חובת הדיווח על אלימות כלפי ילדים על-פי המשפט העברי ובהשוואה למשפט הישראלי', משפחה במשפט ג-, עמ' 279-301.

- חוק הסעד סדרי דין בענייני קטינים, חולי נפשו נעדרים, תשט"ו-1955.

-חוברת מטעם "נוער שוחר משפט עברי" – ענישה לצרכי חינוך.

- חוק העונשין, תשל"ז 1977 תיקון- תש"נ, 1989 סימן ו'1.

-חוק הנוער טיפול והשגחה התש"ך, 1960.